

לעילוי נשמת

אמי מורתי הצדקנית מרת שינא בת רבי ישראל שלום ע"ה נלב"ע יד סיון תשע"א

דברי ישר

לקוטים, מזכרים ופרפראות בפסטי זכרונות
 בפרשת השבוע ובענייני דיומא
 בעריכת ישראל שלום דבורץ

שנה שתיים עשרה
 גליון תק"מ - 540

פרשת בלק תשע"ט

בית ישר

שהוא ראש השנה ויום הדין ומאריך לדייק מברכות בלעם שהיה זה בזמן זה וכרמוז בכתוב לא הָבִיט אֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עֵמֶל בְּיִשְׂרָאֵל ה' אֶ-לֶקְיוּ עֲמוֹ וְתַרְוַעַת מְלָךְ בּוֹ (פסוק כא).
 גם הפר ואיל שהקריב היה כנגד הפר ואיל שישראל מקריבים בראש השנה.

על דעת מי בנה את המזבחות והקריב הקרבנות

ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח (במדבר כג, ב)
 נחלקו מפרשי התורה אם בניית המזבחות והקרבת הקרבנות עליהם היו על דעת המקום ובציוויו או לא.
 יסוד הענין, שהרי אמר לו הקב"ה בתחילת הענין וְאִךָ אֵת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אַתּוֹ תַעֲשֶׂה (לעיל כב, כ), אם כן כיצד עשה את הדברים הללו אם ה' לא אמר לו לעשות.
 הצרור המור והאור החיים הקד' מפרשים שעשה כן שלא על דעת הקב"ה, הצרור המור מתאר את זה במשל כמי שאומר לו השוטר שקרת במשקלות, והוא משיב כבר שלחתי לביתך כבש אחד.
 וכל זה כדי לגנוב דעת עליונה מרוב תאוותו לקלל את ישראל.
 דבריו מתבארים יותר מתוך מה שהאור החיים מבאר כי בלעם עשה 'לומדות' בדברי השם, ואמר לעצמו שלא נצטווה מה' אלא על המעשה והדברים שיעשה בלעם בהשתדלותו

הסיבה לכך היא פשוטה, שני הצדדים יודעים כי הצד ה"שותף" עימם כעת, אינו רוצה באמת בהצלחתו של ה"שותף" האחר, אלא רק בתוצאה שבמקרה היא שוה לשניהם.
 אילו היה האחד בטוח כי יצליח בהשגת המטרה לעצמו ללא האחר, היה עושה זאת בעצמו ושמה בכשלונו של האחר להשיג זאת, ואף היה "מסייע" לכך שהאחר יכשל מלהשיג את המטרה.
 זו דרכם של רשעים כסל למו.

גם כאן, אומר האור החיים הקד' לא היו שני הרשעים הללו שונים משאר הרשעים בעולם, אף אחד מהשניים לא רצה בהצלחת האחר, אלא במקרה היתה להם מטרה משותפת אותה רצו להשיג, לפגוע באומה הקדושה.
 על כן אומר בלעם לבלק - בְּנֵה לִי, למה שאני מכוון וחושב בטעם המעשה, אבל אינו מגלה לו מהי הכוונה והמחשבה שלו בטעם המעשה, שהרשע לא היה רוצה לגלות ידיעתו ותחבולותיו לבלק כי נכרתה האמונה מהם.

כיוון הזמן לראש השנה

ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח (במדבר כג, ב)
 הפנים יפות כותב שבלק הזדרז לקרוא לבלעם בחודש אלול כדי שיקלל את ישראל בתחילת תשרי

שבעה כנגד שבעה

בְּנֵה לִי בְּזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת (במדבר כג, א)
 כנגד מה ביקש בלעם לבנות שבעה מזבחות?

רש"י (בפסוק ד) כתב, ומקורו במדרש, אמר לפניו: אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות, ואני ערכתי כנגד כולן.

אברהם בנה ארבעה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו (בראשית יב, ז), וַיַּעֲמֵק מִשֶׁם הַהֶרֶח... וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וּגו' (שם יב, ח), וַיֵּאָהֵל אַבְרָם... וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ (שם יג, יח) ואחד בהר המוריה.

ויצחק בנה אחד וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ (שם כו, כה).
 ויעקב בנה שתיים; אחד בשכם ואחד בבית אל.

החזקוני כתב, וגם מקורו במדרש אגדה, שבעה מזבחות כדי להכריע שבעה מזבחות שבנו שבעה צדיקים עד משה.

אדם, הבל, נח, אברהם, יצחק, יעקב, משה.

ועוד טעם, כדי להציל בהם ארץ שבעה עממים וכנגדם נשא משלו שבע פעמים.

"האמון" בין הרשעים

בְּנֵה לִי (במדבר כג, א)

ידוע ומפורסם, כי הרשעים, גם בהיותם כביכול מאוחדים בענין כל שהוא מתוך מטרה משותפת, בכל זאת אינם מאמינים זה לזה, אפילו באותו ענין שלשמו הם "התאחדו".

בבחינות וכוחות הטומאה שחוץ ממנו יתברך, אבל בהשתדלות אשר ישתדל עמו יתברך כביכול זה לא נאסר לו, ולזה הקריב קרבנותיו לה' שכל מה שיהיה לכבודו יתברך עשה יעשה. לעומתם בספר מעשי ה' מבאר שהקב"ה אמר לו לעשות המזבחות, ומאריך לבאר כי היה לזה מטרה לטובת ישראל, יעויין שם.

רצה להשוות עצמו למשה

אוֹלֵי יִקְרָה ה' לְקִרְאֹתֵי (במדבר כג, א)
מבאר הספורנו, ידע בלעם כי לא יגיע לדרגת משה רבינו ולא ישיג מעלתו לאור פני מלך הנאמר במשה **כָּל בְּיַתִּי נֶאֱמָן** הוא (במדבר יב, ז), אבל אמר אולי יקרה לי שיבא ה' לקראתי כמו שהיה הענין במשה בתחלת נבואתו קודם שעלה אל השלמות שהשיג אחר כך, כאמרו **וַיֵּרָא ה' כִּי סָר לְרְאוֹתַי וַיִּקְרָא אֵלַי וְאֶל־הַלְהִים** (שמות ג, ד).

התאמץ משנאה

ורמזי שפ"י

וַיִּלֶךְ שְׁפִי (במדבר כג, א)
רבו הביאורים במפרשי התורה מה ביאור המילה שפי. אחד הביאורים הוא מהחזקוני שמפרש שבלעם הלך מכותת ונשבר מלחיצת הקיר, שהיתה רגלו כואבת ושבורה מלחיצת האתון אל הקיר, וסיפרה זאת התורה, להודיענו כי מרוב שנאתו את ישראל, לא המתין עד שנתרפא. **בפענח** רזא כתב רמזים נאים לפירוש זה, וזה לשונו: **שְׁפִי**, בגימטריא לפ"י כ"י הי"ה חגי"ר.

שְׁפִי נוטריקון "שומר" פתאים "ה', כלומר ששמר ישראל מקללותיו. **וַיִּלֶךְ שְׁפִי** בגימטריא חגי"ר ברג"ל.

רצה לעשות מחלוקת בישראל

וַיִּלֶךְ שְׁפִי (במדבר כג, א)
הצרור המור דורש מה שנאמר **וַיִּלֶךְ שְׁפִי**, ראשי תיבות, **שֶׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל** (ירמיהו ג, יז), שהיתה כוונתו לפזר את ישראל מרביציהם ולהפרידם, ומתוך זה יוכל להכות בהם.

על כן הוא מפרש שמה שנאמר **וַיֵּשֶׁם**, פירושו - לימוד, שה' לימדו הדברים שיגרוס אותם בפיו ולא ישכח ולא יפיל מהם דבר.

ומצאנו לשון שימה כמילה נרדפת ללימוד, ככתוב: **וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימָה בְּפִיהֶם** (דברים לא, יט), וכן **פִּי עַל פִּי אֲבֹשָׁלוּם הִיְתָה שׁוֹמָה** (שמואל ב' יג, לב).

בזכות ישראל זכה למידת

רחמים

וַיֵּשֶׁם ה' דָּבָר בְּפִי בְלַעַם (במדבר כג, ה)
שואל רבי מנחם ציון בפירושו ציוני על התורה: דבר תימא, איך זכה בלעם להתנבא במידת רחמים, שנאמר כאן **וַיֵּשֶׁם ה'**, שהוא שם מידת רחמים.

ומתרץ, כי אך לכבוד ישראל עלה במעלה זו, כי עד עתה נאמר לו לשון דין **וַיָּבֵא אֶל־לְקִים, וַיִּקְרָא אֶל־לְקִים**, וכעת ידע כי לא יכול לקללם כי במדת רחמים יחוננו עליהם, וזה מה שנאמר **וַיֵּרָא בְלַעַם כִּי טוֹב בְּעֵינָי ה' לְבָרְךָ אֶת יִשְׂרָאֵל**.

כעין זה כתב גם רבי מנחם ריקאנטי, שבשעת הברכה עלה האיש הזה להינבא במידת רחמים כמשה רבינו ע"ה, ובדוקא בירכם ה' במידת הרחמים שלא יוכל להפוך להם הברכה בשום עילה.

הרמז ב'כה'

וְכֹה תְדַבֵּר (במדבר כג, ה)
כתבו התוספות בדעת זקנים, אמר לו הקב"ה לבלעם: אמור לבלק מה שאמרתי לאברהם פה **יְהִי זֶרְעֶךָ** (בראשית טו, ה), ואם כן אין לכלותם, כיון שגזרתם עליהם להרבותם.

ללא מחזה כדי שלא יפרש כרצונו

וַיֵּשֶׁם ה' דָּבָר בְּפִי בְלַעַם (במדבר כג, ה)
רבי שמשון רפאל הירש מפרש שהקב"ה שם מילים בפיו של בלעם ולא הראה לו מחזה נבואי. [יעוין ברמב"ן כאן]

הסיבה לזה, כי ה' לא רצה שהוא יתאר את משמעות המחזה במילים [ואז הוא יפרש את זה כפי דעתו], אלא הוא שם דברים בפיו וציווה עליו לומר את הדברים האלה.

כעין זה לשון הרב מלבי"ם (פסוק א): וסיפר כי ראה משם קצה העם, כי אי אפשר שתחול בהם קללה על כולם, שבהיותם מתאחדים הגוי כלו, כל רע לא יקרב אליהם, על כן שם עינו על קצה העם להפרידם מן הכלל ובזה יחול בהם נגף או יתר רעות. ע"כ.

ואולי אפשר לומר שכיוון לקצה העם, על פי מה שפירש רבי דוד ב"ר יעקב שעברשין, על דברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, שבגלל שהיה פסל מיכה עם שבט דן, הענן פלטם מחוץ לו, וכך ראה אותם בלעם. וכאשר ראה בלעם שיש עבודה זרה ביניהם, שמח בליבו ואמר לבלק שיבנה שם המזבחות.

לא אמר שראה עבודה זרה עימם או בתוכם, אלא ביניהם, העבודה זרה היתה דבר שגרם לפירוד בישראל, וזה נתן שמחה בליבו וראה בזה אפשרות לקלל את ישראל.

על ידי שולי המחנה שדבקו בפסל מיכה וגרמו לפירוד בישראל, ואף על פי שראו שהענן פולטם לא הרפו מדרכם, רצה בלעם להדביק קללה בכל ישראל, ובלק ידע זה, ועל כן הביאו לשם.

שינן לו את הדברים

וַיֵּשֶׁם ה' דָּבָר בְּפִי בְלַעַם (במדבר כג, ה)
הרמב"ן מביא שיש מפרשים מה שנאמר **וַיֵּשֶׁם ה' דָּבָר**, שבלעם כלל לא ידע מה הושם בפיו, אך השם מלא אותו דברים ואמר לו שוב אל בלק וכה תדבר, כי יצאו הדברים מפין מעצמם.

ואולי, אומר הרמב"ן, כך דעת רבותינו שאמרו במדרש (תנחומא בלק יב) עיקם את פיו ופיקמו כאדם שקובע מסמר בלוח, ר' אליעזר אומר מלאך היה מדבר, ר' יהושע אומר הקב"ה היה מדבר.

אבל, אומר הרמב"ן, שפירוש היש מפרשים, אינו נכון בעיניו, ומקשה על פירוש זה, שהרי בלעם אומר שהוא שומע את אמרי ה' ורואה את החזיון, ככתוב: **(להלן כד ד) שִׁמְעָ אֲמָרֵי אֵל אֲשֶׁר מִחֲזָה שְׂדֵי יַחֲזֶה**, ואיך הם מפרשים שהוא לא ידע כלל מה הושם בפיו?